

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет ветеринарної медицини

Кафедра паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ

до написання курсової роботи

**Ветеринарно-санітарна експертиза
для здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною
програмою Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза
другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю
212 Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза**

Полтава – 2022

Методичні розробки до виконання курсової роботи містять загальні вимоги, тематику, хід, графік виконання й захисту курсових робіт, параметри її оцінювання та відповідають програмі обов'язкової навчальної дисципліни «Ветеринарно-санітарна експертиза» для здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 212 Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза.

Використання видання у навчальному процесі допоможе сформувати у майбутнього фахівця практичні навички самостійної роботи під керівництвом викладача.

Методичні розробки підготували:

Євстаф'єва В. О., доктор ветеринарних наук, професор

Михайлютенко С. М., кандидат ветеринарних наук, доцент

Кручиненко О.В., доктор ветеринарних наук

Мельничук В.В., кандидат ветеринарних наук, доцент

Рецензент:

Замазій А. А., доктор ветеринарних наук, професор, професор кафедри інфекційної патології, гігієни, санітарії та біобезпеки Полтавського державного аграрного університету

Євстаф'єва В. О., Михайлютенко С. М., Кручиненко О.В., Мельничук В.В. Методичні розробки до виконання курсової роботи з навчальної дисципліни «Ветеринарно-санітарна експертиза» для здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 212 Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза. Полтава, 2022. 24 с.

Розглянуто, схвалено і рекомендовано:

Засіданням кафедри паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи факультету ветеринарної медицини Полтавського державного аграрного університету (протокол № 1 від 24 серпня 2022 року);

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
2. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ	8
3. ПРИНЦИП ОБРАННЯ ТЕМИ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	9
4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ	10
5. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ	14
6. ПОРЯДОК ЗАХИСТУ КУРСОВОЇ РОБОТИ.....	15
7. КРИТЕРІЇ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ... ..	16
8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	18
9. ДОДАТКИ	20
Додаток А	20
Додаток Б	21
Додаток В	22

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Курсова робота «Ветеринарно-санітарна експертиза» є письмово виконаною самостійною навчально-дослідницькою роботою, що розкриває теоретичні аспекти і практичні навички у майбутнього фахівця з обраної теми.

Курсова робота займає важливе місце у навчальному процесі закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації за спеціальністю 212 Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза.

Мета курсової роботи з дисципліни «Ветеринарно-санітарна експертиза» та її головне призначення полягає у підготовці здобувачів вищої освіти до самостійного виконання дослідницької роботи, в оволодінні ними практичних навичок та у розвитку їх творчого і професійного потенціалу.

Курсова робота у процесі навчання здобувача вищої освіти може розглядатися як один з етапів оволодіння методикою науково-дослідницької діяльності, виконуваний за активної допомоги і консультації викладача-керівника. Вона базується на: проведенні органолептичних та спеціальних лабораторних досліджень; забезпечення випуску на харчові цілі якісної і безпечної продукції; визначенні шляхів бактеріального, токсикологічного, радіаційного забруднення харчових продуктів, а також на вивченні наукових джерел з обраної теми і методичних вказівок до виконання курсової роботи з дисципліни «Ветеринарно-санітарна експертиза».

Виконання курсової роботи з дисципліни «Ветеринарно-санітарна експертиза» вимагає від здобувачів вищої освіти не тільки знань загальної і спеціальної літератури з теми дослідження, але й уміння аналізувати, рецензувати наукові досягнення в досліджуваній галузі науки, пов'язувати питання теорії з практикою, здійснювати статистичні та інші розрахунки й оцінки, робити узагальнення, висновки і рекомендації.

У своїй практичній роботі фахівець спеціальності Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза є експертом, котрий знає вплив передзабійних факторів на організм тварини, шляхи бактеріального, токсикологічного, радіаційного забруднення харчових продуктів, попереджає їх негативний вплив на здоров'я людини, виконує одне з головних завдань вет.-сан. експертизи – випуск на харчові цілі якісної і безпечної продукції.

Під час виконання курсової роботи здобувачі вищої освіти закріплюють практичні навички з органолептичних та хімічних лабораторних досліджень, яке передбачає: відбір та ветеринарно-санітарне інспектування продуктів, проведення диференційного діагнозу. Курсова робота відображає уміння здобувача вищої освіти послідовно вивчати нормативні документи, правильно аргументувати й формулювати ветеринарно-санітарні заходи, проводити обґрунтовану диференційну діагностику, логічно розуміти хід виконання реакцій.

Основними завданнями курсової роботи є:

– закріплення, поглиблення і розширення теоретичних знань здобувачів вищої освіти та їх практичних умінь і навичок відповідно до змісту дисципліни Ветеринарно-санітарна експертиза;

– формування умінь самостійно проводити наукове дослідження, аналізувати і критично оцінювати досліджуваний науковий та практичний матеріал;

– формування у здобувачів вищої освіти навичок базової дослідницької та самостійної роботи, пов'язаної з пошуком, систематизацією й узагальненням наявної наукової і навчальної літератури;

– розвиток наукового мислення і творчих здібностей здобувачів вищої освіти, а також навичок практичного застосування теоретичних знань;

– ознайомлення з методами і методикою проведення наукового дослідження та обробки його результатів.

– підготовка здобувачів вищої освіти до виконання кваліфікаційної роботи.

У процесі виконання курсової роботи здобувачі вищої освіти розвивають і вдосконалюють такі **навички**:

– визначати мету, основні завдання, об'єкт та предмет дослідження;

– самостійно проводити відбір зразків для досліджень, їх лабораторне дослідження, встановлювати діагноз хвороби, призначати ветеринарно-санітарні заходи;

– систематизувати теоретичні положення науки, які висвітлені у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених;

– здійснювати пошук і підбір потрібної інформації;

– логічно і послідовно висловлювати свої думки, пропозиції, робити аргументовані висновки щодо теоретичного матеріалу, явищ та фактів реального життя;

– правильно оформляти науково-дослідницький та науково-довідковий матеріал;

– публічно захищати підготовлену роботу (створювати презентацію, робити наукові повідомлення, відповідати на поставлені запитання, захищати свою точку зору тощо).

Компетентності:

Загальні:

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професії.

ЗК 7. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК 9. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

Фахові:

ФК 1. Здатність аналізувати загальні принципи, які застосовують до харчових продуктів і кормів загалом та безпечності харчових продуктів і кормів зокрема, на національному рівні та на рівні Європейського співтовариства.

ФК 3. Здатність здійснювати державний (внутрішній) контроль дотримання вимог передзабійного огляду, забою тварин, а також здатність проводити післязабійний огляд продуктів забою та надавати рекомендації щодо їх подальшого використання.

ФК 5. Здатність досліджувати харчові продукти і корми органолептичними та інструментальними методами для визначення їх безпечності та якості.

ФК 10. Здатність планувати санітарні заходи, розробляти процедури та контролювати дотримання гігієнічних вимог на потужностях для випуску безпечних харчових продуктів, кормів і кормових добавок тощо.

ФК 11. Здатність організовувати та проводити державний контроль гігієнічних вимог і санітарних заходів на агропродовольчих ринках і потужностях.

ФК 12. Здатність здійснювати державний (внутрішній) ветеринарно-санітарний контроль на потужностях з виробництва та обігу санітарних заходів, застосовувати придатні методи відбору проб, поводження з ними та результатами їх випробувань (досліджень).

Програмовані результати навчання:

ПРН 4. Володіти методами та методиками передзабійного огляду, гуманного забою тварин, проведення післязабійного огляду продуктів забою та надання рекомендацій щодо їх подальшого використання.

ПРН 6. Знати органолептичні та інструментальні методи і методики дослідження харчових продуктів і кормів для визначення їх безпечності та якості.

ПРН 9. Володіти методами та методиками ветеринарно-санітарного оцінювання систем і способів утримання, догляду, годівлі, напування та експлуатації тварин, стану тваринницьких об'єктів, належної експлуатації технологічного обладнання тощо.

ПРН 11. Володіти знаннями та практичними вміннями, необхідними для здійснення державного (внутрішнього) ветеринарно-санітарного контролю на потужностях з виробництва та обігу м'яса і м'ясних продуктів, молока і молочних продуктів, напівфабрикатів, харчових гідробіонтів; заготівлі, зберігання та обігу харчових рослинних продуктів, меду та апіпродуктів, харчових яєць та яйцепродуктів тощо, а також методами та методиками відбору, консервування, пакування і пересилання проб тваринного, рослинного

й біотехнологічного походження, правильного поводження з ними та результатами їх випробувань (досліджень).

ПРН 14. Володіти методами контролю технологічних процесів первинної обробки субпродуктів, харчової крові, спеціальної сировини, здійснювати ветеринарно-санітарний контроль дотримання технологічних операцій з ендокринною, ферментною, кишковою, шкіряно-хутровою сировиною, м'ясом та іншими продуктами забою і готовими харчовими продуктами, здійснювати їх інспектування, наносити позначки придатності та визначати шляхи подальшого використання цієї продукції

Здобувач вищої освіти повинен уміти творчо використовувати здобуті знання, самостійно робити узагальнення, удосконалювати навички літературного викладу своїх думок із використанням загальнонаукової термінології.

2. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

Тема 1. Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою тварин в разі виявлення незаразних хвороб.

Тема 2. Зміни м'яса в разі неправильного зберігання. Причини та умови їх виникнення.

Тема 3. Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою дрібної рогатої худоби.

Тема 4. Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою кролів.

Тема 5. Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою свиней.

Тема 6. Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою нутрій.

Тема 7. Ветеринарно-санітарна експертиза м'яса неблагополучного щодо лейкозу стада великої рогатої худоби.

Тема 8. Ветеринарно-санітарний нагляд продуктів забою у разі виявлення туберкульозу великої рогатої худоби.

Тема 9. Ветеринарно-санітарний нагляд продуктів забою тварин за інвазійних хвороб, небезпечних для людини.

Тема 10. Трихінельоз всеїдних тварин, методи дослідження, санітарна оцінка продуктів забою.

Тема 11. Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою сухопутної птиці за інвазійних хвороб.

Тема 12. Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою водоплавної птиці за інвазійних хвороб.

Тема 13. Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою кролів за інвазійних хвороб.

Тема 14. Ветеринарно-санітарна експертиза продуктів забою свиней за інвазійних хвороб.

Тема 15. Ветеринарний нагляд під час продажу тварин.

3. ПРИНЦИП ОБРАННЯ ТЕМИ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Підготовку до написання курсової роботи починають з вибору теми.

Вибір теми – досить важливий етап підготовки курсової роботи. Тема курсової роботи визначається здобувачем вищої освіти за бажанням із запропонованого кафедрою переліку тем курсових робіт. Кафедра щорічно переглядає тематику курсових робіт, узгоджує їх з основними напрямками наукових досліджень окремих викладачів і погоджує на засіданні кафедри.

Курсова робота виконується з допомогою наукового керівника – викладача, який працює на кафедрі паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи. Відсутність керівника не допускається.

Визначена тема курсової роботи може бути уточнена науковим керівником, а в окремих випадках здобувач може самостійно сформулювати та запропонувати тему, якщо її немає в переліку. Але в цьому випадку він повинен обов'язково узгодити її з науковим керівником, призначеним для виконання курсової роботи, та отримати на це його згоду.

Після визначення теми здобувач вищої освіти має уважно ознайомитися з методичними рекомендаціями щодо її виконання, приблизним планом роботи і списком рекомендованої літератури, і лише після цього приступити до її виконання.

При цьому необхідно враховувати:

- наявність можливостей використання у ході дослідження конкретного дослідного матеріалу;

- відповідність теми науковим інтересам та можливостям здобувача вищої освіти.

Зміст курсової роботи повинен відповідати визначеній темі.

Завдання керівника – консультувати щодо проведення органолептичних, лабораторних досліджень, встановлення вірного діагнозу, сприяти формуванню наукового мислення, самостійності думок, творчих навичок, розвитку мови здобувачів вищої освіти; навчити докладати і роз'яснювати зміст своєї роботи, обґрунтовувати ветеринарно-санітарні заходи і аргументувати висновки.

Функції наукового керівника:

- допомагає в проведенні органолептичних, лабораторних досліджень, відборі зразків для досліджень, встановленні точного діагнозу і, відповідно, формулюванні теми курсової роботи;

- формулює завдання на виконання курсової роботи;

- допомагає визначити календарні терміни основних етапів роботи над темою;

- надає допомогу у формулюванні мети і завдань дослідження, контролює хід виконання роботи, але не пропонує готових рішень;

- рекомендує необхідну для вивчення наукову, методичну та спеціальну літературу;

- систематично контролює хід роботи та виконання завдань;

- перевіряє остаточний варіант курсової роботи, рецензує і оцінює роботу.

Науковий керівник здійснює постійне спостереження за науковою роботою та надає необхідні консультативні поради.

Курсові роботи (історія хвороби) виконуються у терміни, передбачені графіком навчального процесу, але **не пізніше, ніж за два тижні до захисту**. Терміни виконання курсових робіт доводяться до здобувачів вищої освіти на початку семестру.

У випадку порушення термінів здачі робіт на кафедру, без поважних причин, курсові роботи (історія хвороби) на перевірку приймаються в **термін ліквідації підсумкової академічної заборгованості**.

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

4.1. Етапи виконання курсової роботи

Написання курсової роботи передбачає такі *етапи*:

1. Підготовчий етап:

- вибір об'єкта й предмету дослідження;
- відбір необхідних зразків для лабораторних хімічних досліджень;
- підбір спеціального обладнання, реактивів та устаткування, необхідного для виконання курсової роботи;
- формування інформативної бази щодо методів лабораторних хімічних досліджень;
- закріплення наукового керівника, побудова етапів виконання курсової роботи і проведення досліджень.

2. Дослідницький етап:

- вибір теми курсової роботи.
- проведення дослідження відібраного зразку/проби, проведення ветеринарно-санітарного інспектування продуктів забою, встановлення діагнозу.
- визначення санітарної оцінки, ветеринарно-санітарних заходів за результатами проведених лабораторних досліджень.

У курсовій роботі за темою щодо інфекційних хвороб необхідно дати визначення хвороби, характеристику збудника і його стійкість у зовнішньому середовищі й харчових продуктах, вказати сприйнятливих тварин, описати передзабійну та післязабійну, диференційну і лабораторну діагностику.

Під час написання курсової роботи щодо інвазійних хвороб до вказаних вище даних про інфекційні хвороби, необхідно обов'язково додати біологічний цикл розвитку паразита.

3. Основний етап:

- опрацювання наукової літератури за темою дослідження;
- оформлення тексту роботи, додатків, формулювання висновків, рекомендацій та подання курсової роботи на кафедру.

4. Кінцевий етап:

- реєстрація курсової роботи;
- доопрацювання роботи в разі потреби з урахуванням зауважень;
- рецензування роботи;
- подання роботи на захист;
- захист курсової роботи.

Роботу можна вважати завершеною після написання науковим керівником рецензії та прилюдного захисту курсової роботи.

Оформлення курсової роботи здійснюється відповідно нижченаведених вимог.

Курсова робота складається з наступних розділів:

Титульний аркуш

Вступ

1. Огляд літератури.

2. Матеріали і методи досліджень.

3. Результати дослідження.

4. Аналіз і узагальнення власних досліджень.

Висновки.

Пропозиції виробництву.

Список використаної літератури.

Додатки.

Титульна сторінка оформляється згідно додатку А

У вступі здобувач вищої освіти описує актуальність обраної теми. Тому починати необхідно з вивчення літературних джерел, маються на увазі монографії, статті в журналах і в періодичній пресі. На основі проаналізованої літератури дає оцінку сучасному стану тієї проблеми, що вивчається. У даному розділі зазначаються мета і завдання курсової роботи.

Огляд літератури. Цей розділ включає узагальнені дані вітчизняних і зарубіжних авторів за темою курсової роботи. Джерелами літератури можуть бути: фахові наукові видання, збірників наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, автореферати дисертацій, інструкції, настанови, рекомендації, стандарти тощо. Особливу цінність мають нові публікації за темою роботи за останні 10–15 років. Для курсових робіт по темах 2, 10, 15 дозволяється писати оглядову роботу, але вона має нараховувати не менше 30 джерел, в тому числі іноземних. Літературні дані потрібно викладати стисло, зрозуміло, повідомляючи типові, показові явища, що мають відношення до теми курсової роботи. Посилання на джерела інформації наводяться в кінці абзацу цифрами в квадратних дужках. Якщо абзац починається з посилання на автора роботи, то ініціали вказують після прізвища, далі в круглих дужках вказують рік видання роботи, а в квадратних дужках пишуть номер, під яким ця робота наведена в списку літератури. Далі у стислій формі викладають зміст

роботи, як правило, в одному абзаці. В огляді літератури повинні використовуватись тільки ті першоджерела, які вивчались здобувачем і мають пряме відношення до теми роботи. Після огляду літератури обов'язковими є висновки з огляду літератури, які виділяються окремим підрозділом на наступній, окремій сторінці роботи.

Матеріалі методи дослідження. В цьому розділі здобувач вищої освіти описує конкретні методик та методи дослідження, що використовувались у процесі виконання роботи (з посиланням на автора), схема проведеного досліду тощо. Результативність наукових досліджень знаходиться в прямій залежності від вибору методик, ступеня їх освоєння і точності виконання. Тому необхідно обирати сучасні методи досліджень з урахуванням можливості їх виконання в конкретних умовах. У цьому розділі також вказується матеріал дослідження. Матеріалом для виконання курсової роботи можуть бути: забійні тварини, продукти їх забою, м'ясні продукти. Необхідно представити схему експериментальних досліджень.

Методи дослідження можуть бути: органолептичні, фізико-хімічні, бактеріологічні, токсикологічні, паразитологічні тощо. Необхідно описати суть кожного з перерахованих методів дослідження, з описом ходу їх виконання та зробити посилання на відповідний нормативно-технічний документ. За інфекційних, інвазійних та інших хвороб тварин необхідно зазначити передзабійну та післязабійну експертизу продуктів забою з урахуванням характерних клінічних та патологоанатомічних змін для кожної окремої хвороби.

Результати дослідження. В цьому розділі здобувач вищої освіти описує:

1) *Загальні відомості*, де здобувач вищої освіти зазначає загальні відомості про тварину: вік, стать, вгодованість тощо.

2) *Ветеринарно-санітарне інспектування продуктів забою тварин*, де здобувач вищої освіти зазначає результати дослідження окремих систем організму тварини (органолептичні дослідження та органомакроскопія).

У цьому розділі має бути проведена систематизація і детальне викладення результатів проведених експериментальних досліджень та органолептичних спостережень. Здобувач вищої освіти повинен давати оцінку повноти вирішення поставлених задач, дати характеристику одержаним результатам.

У курсовій роботі за темою щодо інфекційних хвороб необхідно дати визначення хвороби, характеристику збудника і його стійкість у зовнішньому середовищі і харчових продуктах, вказати сприйнятливих тварин, описати передзабійну та післязабійну, диференційну і лабораторну діагностики. Під час написання курсової роботи щодо інвазійних хвороб до вказаних вище даних про інфекційні хвороби, необхідно обов'язково додати біологічний цикл розвитку паразита.

Текстова частина повинна бути орфографічно і стилістично відпрацьована, ілюстрована відповідними таблицями, малюнками, схемами і т.п., які викладаються у додатках. У тексті не допускається скорочення слів, виправлення і закреслювання. Допускаються тільки загально прийняті скорочення (абревіатури). Умовні позначки, таблиці, ілюстрації, схеми і формули оформляються відповідно до вимог стандартів. Статистична обробка кількісних показників дослідів не обов'язкова.

3) *Додаткові дослідження*, де здобувач вищої освіти описує, за потреби, результати бактеріологічних чи хімічних лабораторних досліджень, після забійних змін м'яса, дослідження на трихінельоз тощо, щоб краще зрозуміти ветеринарно-санітарну оцінку продуктів забою тварин.

Аналіз і узагальнення власних досліджень. У цьому розділі наводиться аналіз одержаних результатів, порівняння їх з іншими літературними джерелами чи загальноприйнятою практикою. Наводять інформацію про нові наукові аспекти відповідно до тематики курсової роботи здобувача, інтерпретацію або коментар до результатів і причин, на основі яких роблять висновки і рекомендації, які мають дискусійний характер.

Висновки. У цьому розділі коротко узагальнюють одержані результати досліджень (негативні також) і дають їм ветеринарно-санітарну оцінку порівняно з існуючими тенденціями вирішення цієї проблеми, відмічають наукову новизну та економічне і соціальне значення роботи.

Для курсових робіт по темах 2, 10, 15 на підставі результатів інших авторів досліджень автором повинні бути написані висновки у вигляді коротко сформульованих і пронумерованих тез. Кількість висновків залежить від обсягу одержаних результатів проведеного аналізу наукової літератури.

Пропозиції виробництву. У цьому розділі визначають доцільність впровадження результатів роботи чи окремих її розділів у виробництво. Основну увагу приділяють пропозиціям ветеринарно-санітарних заходів. Рекомендації повинні підтверджуватися результатами дослідження. Рекомендації можуть ґрунтуватися на додаткових дослідженнях.

Список використаної літератури. Цей розділ є обов'язковою складовою курсової роботи. Список показує не тільки ступінь вивчення досліджуваної теми, але й глибину авторської роботи над темою. Список використаної літератури у курсовій роботі є переліком усіх документів, монографій, книг, статей та інших публікацій, використаних при розробці теми. До списку використаних джерел необхідно включати всі джерела, що були вивчені під час підготовки курсової роботи. Загальна кількість опрацьованих джерел не може бути меншою за 7 пунктів. *Неприпустимим* є використання у списку літератури конспекту лекцій чи зошиту з лабораторних робіт.

Список використаної літератури виконується в алфавітній послідовності, нумерується і оформлюється відповідно до загальноствановлених вимог (*Додаток В*). Нумерація повинна бути наскрізною.

В кінці курсової роботи обов'язково вказується дата закінчення написання курсової роботи і ставиться підпис здобувача вищої освіти.

Додатки. Додатки містять матеріали, пов'язані з виконанням курсової роботи, які з певних причин не можуть бути включені до основної її частини. Обов'язково додаються фотографії.

Курсова робота повинна бути написана від руки на належному теоретичному рівні. При її підготовці необхідно користуватися науковими працями вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо обраної теми.

5. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ

Курсова робота Ветеринарно-санітарна експертиза виконується у вигляді дослідницької роботи. Лабораторні дослідження проводяться на базі навчальної лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи чи в іншій установі під керівництвом відповідальної особи за лабораторію та наукового керівника курсової роботи.

Теми 2, 10, 15 можна написати у вигляді оглядової роботи. При цьому у ході написання курсової роботи загальною вимогою є ознайомлення з результатами різноманітних досліджень та їх використання в роботі, задіяння матеріалів ветеринарної практики та інших статистичних даних, які ілюструють стан інспектування в цілому, динаміку та тенденції їх розвитку, інших джерел, у яких міститься актуальна інформація, практичні дані. Після опрацювання основних теоретичних джерел з теми курсової роботи студент повинен визначити і сформулювати питання, які становлять основний зміст курсової роботи.

При висвітленні питань теми курсової роботи студент викладає основні науково-теоретичні положення, наводить окремі наукові позиції стосовно суперечливих проблем з того чи іншого питання, формулює власну точку зору на ці проблеми, проводить аналіз нормативних джерел, матеріалів експертизи тощо.

Студент може використовувати статистичні збірники, звітні матеріали підприємств і організацій, а також цифровий матеріал, який був відображений в опрацьованих літературних джерелах. В теоретичній частині курсової роботи також можуть бути наведені статистичні дані.

Курсова робота оформляється згідно з наведеною схемою у «Робочому зошиті для оформлення курсової роботи з навчальної дисципліни Ветеринарно-санітарна експертиза».

У разі виконання дослідницької роботи на першому занятті викладач разом зі здобувачем вищої освіти складає схему проведеного дослідження, обирає необхідні методики для дослідження.

Методи дослідження можуть бути: органолептичні, фізико-хімічні, бактеріологічні, токсикологічні, паразитологічні тощо. Здобувачу необхідно описати суть кожного з перерахованих методів дослідження із зазначенням ходу їх виконання та зробити посилання на відповідний нормативно-технічний документ. Для інфекційних, інвазійних та інших хвороб тварин необхідно описати передзабійну та післязабійну експертизу продуктів забою з урахуванням характерних клінічних та патологоанатомічних змін для кожної окремої хвороби.

На подальших заняттях здобувачі вищої освіти обговорюють разом з науковим керівником диференційний діагноз і, на підставі аналізу та синтезу анамнестичних, епізоотологічних, клінічних, лабораторних даних, формулюють остаточний діагноз та коригують ветеринарно-санітарні заходи. Після закінчення роботи здобувач вищої освіти здає науковому керівнику оформлену курсову роботу для перевірки.

Робота подається керівнику щонайменше за тиждень до захисту, яка повинна бути оформлена у робочому зошиті для оформлення курсової роботи з навчальної дисципліни Ветеринарно-санітарна експертиза. Курсову роботу рецензує викладач – науковий керівник курсової роботи відповідно до критеріїв її оцінювання і виставляє попередню оцінку. У рецензії відзначаються позитивні сторони і недоліки роботи, допущена чи не допущена вона до захисту, виставляються відповідні бали щодо оформлення пояснювальної записки та ілюстрованої частини (*Додаток Б*). Науковий керівник, перевібивши роботу, може повернути її для доопрацювання разом із письмовими зауваженнями. Здобувач вищої освіти повинен усунути виявлені недоліки у встановлений термін, після чого робота остаточно оцінюється. Інші позитивно оцінені курсові роботи допускаються до захисту.

6. ПОРЯДОК ЗАХИСТУ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Остання фаза виконання курсової роботи – *це захист курсової роботи*. Слід пам'ятати, що захист курсової роботи – це не тільки демонстрація знань літератури, яка має пряме відношення до теми праці, не тільки звіт з вузької спеціальної теми, але й демонстрація здобувачем вищої освіти ерудиції у володінні категоріями, термінами та поняттями з дисципліни Ветеринарно-санітарна експертиза.

Здобувач вищої освіти здає оформлену курсову роботу на кафедру у встановлені терміни, про що старший лаборант робить запис у журналі реєстрації курсових робіт. Потім курсова робота передається науковому керівнику для написання рецензії й виставлення оцінки до захисту.

Якщо курсова робота потребує доопрацювання, студенту надається 2 тижні для такого доопрацювання. Захист курсових робіт, які рекомендовані до захисту, здійснюється згідно з графіком навчального процесу.

Результати курсового дослідження представляються здобувачем вищої освіти у доповіді, яка публічно виголошується під час захисту курсової роботи.

Захист курсової роботи відбувається прилюдно перед комісією, яка складається з трьох осіб, а саме: завідувача кафедри, наукового керівника

курсової роботи і викладача кафедри паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи.

Захист курсової роботи розпочинається з доповіді її автора, в якій він (в межах 10 хвилин) має викласти: актуальність теми, мету та завдання проведених досліджень; основні теоретичні положення та їх підтвердження в процесі дослідження; пропозиції, щодо вдосконалення діяльності об'єкта; реалізацію індивідуального завдання, отриманого від наукового керівника на початку роботи.

У процесі захисту членами комісії оцінюється глибина знань здобувачем вищої освіти досліджуваної теми, уміння вести дискусію, обґрунтовувати й відстоювати свою точку зору, чітко відповідати на поставлені запитання.

Потрібно мати на увазі, що остаточна оцінка залежить від захисту й може бути як вищою, так і нижчою за попередню. Оцінки оголошуються і виставляються викладачем у журнал поточного оцінювання ЗВО.

7. КРИТЕРІЇ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Максимальна кількість балів за виконання курсової роботи – 100 балів.

Бали нараховуються згідно наступних критеріїв:

- самостійність виконання; логічність та послідовність виконання матеріалу;
- повнота та глибина розкриття теми, проблемної ситуації, аналітичної частини;
- наявність аналізів досліджень;
- ступінь розкриття теми.
- обсяг використаних джерел стосовно теми.
- використання спеціальної літератури, нормативних актів.
- наявність практичної частини роботи, яка містить аналіз практики ветеринарної медицини.
- творчий підхід до написання курсової роботи.
- правильність та наукова обґрунтованість висновків.
- додержання методичних рекомендацій.

Таблиця

Шкала оцінювання курсової роботи

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист курсової роботи	Сума
49	10	41	100

Шкала оцінювання захисту курсової роботи

При захисті курсової роботи здобувач вищої освіти має змогу отримати максимально 41 бал із наступним розподілом:

31-41 бал – Студент вільно володіє спеціальними термінами. Обґрунтував використання й знання нормативних документів, надав повну характеристику одержаним результатам. Підтверджує обрані ним лабораторні методи дослідження. Володіє знаннями та практичними вміннями, необхідними для

здійснення державного (внутрішнього) ветеринарно-санітарного контролю на потужностях з виробництва та обігу м'яса і м'ясних продуктів.

20–30 – здобувач вищої освіти достатньо обґрунтував вплив передзабійних факторів на організм тварини, шляхи бактеріального, токсикологічного, забруднення харчових продуктів, попереджає їх негативний вплив на здоров'я людини, не в повній мірі відтворив спеціальні терміни (не менше 75 % потрібної інформації), але надав повну відповідь щодо обраних ним лабораторних методів дослідження;

12–19 балів – під час захисту студент дає правильні відповіді, але недостатньо аргументовані, не в повній мірі відтворив терміни (не менше 60 % потрібної інформації);

7–11 балів – здобувач вищої освіти недостатньо обґрунтував вплив передзабійних факторів на організм тварини, шляхи бактеріального, токсикологічного забруднення харчових продуктів попереджає їх негативний вплив на здоров'я людини (не менше 40 % потрібної інформації), але надав повну відповідь щодо обраних ним лабораторних методів дослідження;

2–7 балів – здобувач вищої освіти надав коротку відповідь із суттєвими помилками щодо особливостей поширення шляхи бактеріального, токсикологічного забруднення харчових продуктів (менше 25 % потрібної інформації). Не вміє застосовувати знання у практичних ситуаціях.

1 бал – здобувач вищої освіти не відтворив терміни стосовно своєї теми, не обґрунтував вибір теми, не надав достатню відповідь щодо поширення шляхи бактеріального, токсикологічного забруднення харчових продуктів (менше 15 % потрібної інформації).

У цілому розподіл балів відображений у *Додатку Б*.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні

1. Гігієна і експертиза продуктів первинної переробки забійних тварин / І. В. Яценко та ін.; за ред. І. В. Яценко, Н. М. Богатко, І. А. Бібена. Нова ідеологія, 2019. 1200 с.

2. Особливості впровадження системи НАССР на м'ясо, молоко та рибопереробних підприємствах України: навч. посібник / Н. М. Богатко та ін. Біла Церква, 2016. 282 с.

3. Посібник для малих та середніх підприємств м'ясопереробної галузі з підготовки та впровадження системи управління безпечністю харчових продуктів на основі концепції НАССР / Г. Василенко та ін. Київ: Міжнародний інститут безпеності та якості харчових продуктів, 2017. 236 с.

Допоміжні

4. Євстаф'єва В. О., Михайлютенко С. М., Кручиненко О. В., Мельничук В. В. Ветеринарно-санітарна оцінка за інвазійних хвороб сільськогосподарських тварин: методичні рекомендації. Полтава, 2021. 34 с.

5. Mohan A. Basics of Sausage Making Formulation, Processing & Safety. UGA Extension Bulletin 1437. 2014. 47 с.

Інформаційні ресурси мережі Інтернет

Для самостійної роботи здобувачі вищої освіти можуть користуватися Інтернетом за наступними адресами:

1. Мардар М. Р., Устименко І., Кручек О., Макар А. Використання принципів НАССР для забезпечення якості та безпеності продуктів на підприємствах роздрібної торгівлі. *Наукові праці ОНАХТ*. 2018. № 48. С. 171–182.

2. Кручиненко О. В., Прус М. П., Галат М. В., Михайлютенко С. М., Клименко О. С., Кузьменко Л. М. Вміст хімічних елементів у печінці великої рогатої худоби за фасціольозу та дикроцеліозу. *Regulatory Mechanisms in Biosystems*. 2018. № 9 (1). С. 15–22.

3. Євстаф'єва В. О., Мельничук В. В., Кручиненко О. В., Михайлютенко С. М., Кручиненко О. В., Коваленко В. О. Моніторингові дослідження щодо якості та безпеності м'яса тварин на території Полтавської області. *Вісник ПДАА*. 2018. № 3. С. 132–136.

4. Кіт А. А., Михайлютенко С. М., Кручиненко О. В., Євстаф'єва В. О., Мельничук В. В. Деякі показники якості та безпеності м'яса та м'ясопродуктів. *Вісник ПДАА*. 2018. № 4. С. 158–162.

5. Якубчак О. М., Коновалова А. В. Вимоги до безпеки та якості меду. Київ, 2014. С. 19–22.

6. Фотіна Т. І., Березовський А. В., Петров Р. В. Ветеринарно-санітарна експертиза риби, морських ссавців та безхребетних тварин. Вінниця. 2013.

ULR:

https://books.google.com.ua/books/about/%D0%92%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE_%D1%81%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD.html?id=QlDXCQAA

7. Тишківська Н. В. Контроль якості варено-копчених ковбас, виготовлених в умовах ТОВ “Поліс” м. Біла Церква. Наукові праці ПДАА. Вип. 5. С.74–78.

URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa-vet/5/074.pdf>

8. Старосельська А. Л. Порівняльна характеристика ковбасних фаршів за допомогою мікроструктурного аналізу. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Ветеринарна медицина»*. 2013. № 1 (34). С. 121–125.

URL: <http://repo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/1911/1/%.pdf>

9. Ветеринарно-санітарна експертиза яєць свійської птиці на продовольчих ринках та при заготівлях.

URL: <http://agroua.net/processing/quality/index.php?docid=13>

10. Муковоз В. М. Аналіз мікробіологічних невідповідностей щодо безпечності м'яса. *Науково-технічний бюлетень НДЦ біобезпеки та екологічного контролю ресурсів АПК*. 2014.

URL: http://biosafety-center.com/naukovi_vydannya/pdf/2_2_14.pdf

11. Palii A. P., Paliy A. P., Rodionova K. O., Zolotaryova S. A., Kushch L. L., Borovkova V. M., Kazakov M. V., Pavlenko I. S., Kovalchuk Y. O., Kalabska V. S., Kovalenko O. V., Pobirchenko O. M., Umrihina O. S. Microbial contamination of cow's milk and operator hygiene. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2020. № 10 (2). P. 392–397.

ДОДАТОК А

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Міністерство освіти і науки України

Полтавський державний аграрний університет
Факультет ветеринарної медицини
Кафедра паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи

КУРСОВА РОБОТА Ветеринарно-санітарна експертиза

на тему: _____

Здобувача вищої освіти

_____ курсу _____ групи

спеціальності 212 «Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»

_____
(прізвище та ініціали)

Керівник _____

_____
(прізвище та ініціали, посада, вчене звання, науковий ступінь)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____
(підпис)

_____
(П.І.П.)

_____
(підпис)

_____
(П.І.П.)

_____
(підпис)

_____
(П.І.П.)

Полтава — 20 _____ рік

ДОДАТОК Б

ФОРМА ЛИСТА ОЦІНЮВАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Полтавський державний аграрний університет

Факультет ветеринарної медицини
Спеціальність 212 Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза

Форма навчання очна
Курс, група _____

ЛИСТ ОЦІНЮВАННЯ курсової роботи

з навчальної дисципліни Ветеринарно-санітарної експертизи
здобувача вищої освіти _____ (ППП)

на тему _____

Обсяг курсової роботи _____ Кількість використаних джерел _____

Загальна оцінка роботи (необхідне підкреслити, у разі потреби – доповнити): *підбір спеціального обладнання, реактивів для органолептичних та лабораторних дослідження проведено* – ● невірно; ● не в повному обсязі, фрагментарно; ● вірно, у повному обсязі, *розкриття теми, відповідність змісту розділам і підрозділам історії хвороби* – ● фрагментарно; ● на середньому рівні; ● у повному обсязі, *ступінь виконання завдань дослідження* – ● низький; ● середній; ● високий

Загальна оцінка змісту та якості оформлення роботи (необхідне підкреслити, у разі потреби – доповнити): *об'єктивність результатів проведених досліджень і повнота їх аналізу та викладення* – ● недостатня; ● достатня; *ступінь самостійності і творчого підходу до написання курсової роботи* – ● низький; ● середній; ● високий; *обґрунтованість і повнота зроблених висновків* – ● недостатня; ● відносно достатня; ● достатня; *кількість використаної методологічної та спеціальної літератури з теми* – ● недостатня; ● відносно достатня; ● достатня; *літературне, технічне й естетичне оформлення роботи* – ● недостатнє; ● відносно достатнє; ● достатнє

Результати оцінювання курсової роботи

№ п/п	Критерії оцінювання курсової роботи	Максимальна кількість балів	Отримані бали
1.	Пояснювальна записка	49	
	Розуміння особливостей діяльності лікаря ветеринарної медицини у забезпеченні випуску на харчові цілі якісної і безпечної продукції. Розкриття теми, відповідність змісту розділам і підрозділам курсової роботи.	10	
	Наявність усіх складових частин дослідження: ✓ функціонування галузевих виробничих структур у сучасних умовах господарювання; ✓ Органолептичні дослідження; ✓ Бактеріоскопія; ✓ Хімічні, лабораторні дослідження; ✓ Санітарна оцінка/Ветеринарно-санітарні заходи.	15	
	Об'єктивність результатів проведених органолептичних, лабораторних досліджень і повнота їх аналізу з обґрунтованою термінологією.	5	
	Ступінь самостійності і творчого підходу до написання курсової роботи	5	
	Обґрунтованість і повнота зроблених висновків із зазначенням термінів, нормативних документів.	7	
	Кількість використаної методологічної та спеціальної літератури з теми. Якість роботи з навчально-методичною літературою.	7	
2.	Ілюстрована частина	10	
	Літературне, технічне й естетичне оформлення роботи, стиль викладу	5	
	Наявність, якість фотографій і рисунків, схем та відповідність їх темі курсової роботи.	5	
3.	Загальна кількість балів за виконання курсової роботи (до захисту)	59	
4.	Підсумкова оцінка (після захисту)	100	

Висновки (*підкреслити*):

- рекомендувати до захисту без доопрацювання;
- рекомендовано до захисту за умови доопрацювання _____
- не рекомендовано до захисту, необхідно суттєво доопрацювати _____

Роботу перевірів: _____

« _____ » _____ 2022 р. _____

ДОДАТОК В

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ, 2016. 16 с. (Інформація та документація)

Зазначений новий стандарт набув чинності 01.07.2016. Він установлює види бібліографічних посилань, що є частиною довідкового апарата документа та наводяться у формі бібліографічного запису, а також визначає правила та особливості складання і розміщення відповідних записів. Поширюється дія стандарту на бібліографічні посилання в опублікованих і неопублікованих документах незалежно від носія інформації.

Стандарт не замінює ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 Система стандартів з інформації бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1—2003, IDT). Однак він дозволяє значно спростити укладання переліків посилань.

Важливою новацією є пункт 4.9.1: "У бібліографічних посиланнях на складник документа у формі аналітичного бібліографічного опису розділовий знак "дві навскісні риски" ("/") можна замінювати крапкою, а відомості про документ (його назву), в якому розміщено складник, виділяти шрифтом (наприклад, курсивом)".

Об'єктами посилання можуть бути всі види опублікованих чи неопублікованих документів або їхні складники на будь-яких носіях інформації (п. 4.2).

Відомості про документ, опублікований іншою мовою, ніж мова основного тексту, у бібліографічних посиланнях незалежно від їх типу (позатекстове, підрядкове, внутрішньотекстове) наводять мовою оригіналу.

КНИГИ

Однотомні видання

Один автор

Федорова Л.Д. З історії пам'яткоохоронної та музейної справи у Наддніпрянській Україні. 1870-ті — 1910-ті рр. Київ, 2013. 373 с.

Два і більше авторів

Zhovinsky E.Ya., Kryuchenko N.O., Paparyha P.S. Geochemistry of Environmental Objects of the Carpathian Biosphere Reserve. Kyiv, 2013. 100 p.

Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції: у 2-х т.: кол. моногр. Київ, 2012. 436 с.

Без автора

Збірники

Софія Київська: Візантія. Русь. Україна. Вип. II. Київ, 2012. 464 с.

Матеріали конференцій, з'їздів, тези доповідей

Физика импульсных разрядов в конденсированных средах. Материалы XVI Международной научной конференции (19-22 авг. 2013, г. Николаев). Николаев, 2013. 253 с.

Багатотомні видання

Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наук. думка, 2013. Т. 10. 784 с.

ІНШІ ВИДАННЯ

Каталоги

Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань 2008 року Київ: Академперіодика, 2009. 444 с.

Препринти

Панасюк М.І., Скорбун А.Д., Сплошной Б.М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль: Ін-т пробл. безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т пробл. безпеки АЕС; 06-1).

Авторські свідоцтва

А.с. 1007970 ССРСР, МКИЗ В 25 J 15/00. Устройство для захвата неориентированных деталей типа валов / В.С. Ваулин, В.Г. Кемайкин (СССР). № 3360585/25- 08 ; заявл. 23.11.81 ; опубл. 30.03.83, Бюл. № 12.

Патенти

Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G 21H3/00. № 200701472 ; заявл. 12.02.07 ; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.

Автореферати дисертацій

Старовойт С.В. Видавнича діяльність Національної академії наук України у 1918—1933 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 20 с.

Стандарти

ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. Київ, 1995. 47 с.

Рецензія

Касьянов Г. Глобальна еволюція людства: культурно-цивілізаційний вимір. *Вісн. Кн. палати*. 2001. № 12. С. 14—15.

Рец. на кн.: Шейко В. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ — початок ХХ ст.): монографія: у 2 т. Харків, 2001. Т. 1. 520 с. ; т. 2. 400 с.

ЧАСТИНА ВИДАННЯ

Стаття із журналу, збірника, розділ книги

Незалежно від кількості авторів у позатекстовому переліку бібліографічних посилань (списку літератури)

Яцків Я.С., Радченко А.І. Про ефективність видання наукових журналів в Україні. *Вісн. НАН України*. 2012. № 6. С. 62—67.

Назарчук З.Т. Дифракция Е-поляризованных электромагнитных волн на цилиндрическом экране с сечением в виде ломаной кривой. *Волны и дифракция*. Тбилиси, 1985. Кн. 1. С. 507—511.

Скальський В.Р. Становлення методу акустичної емісії в установах Західного наукового центру. *Теорія і практика раціон. проектування, виготовлення і експлуатації машинобуд. конструкцій*: Праці 2 міжнар. наук.-техн. конф. (Львів, 11—13 лист. 2010). Львів, 2010. С. 9—10.

Незалежно від кількості авторів у підрядковому бібліографічному посиланні (посторінкових примітках) за умови, що в основному тексті на цій сторінці написано: "У статті Я.С. Яцківа,

А.І. Радченко "Про ефективність видання наукових журналів в Україні" 1 опис можна подати в такому вигляді (п. 4.9 вказаного стандарту):

1 *Вісн. НАН України*. 2012. № 6. С. 62—67.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ВІДДАЛЕНОГО ДОСТУПУ

Відповідно до п. 7.4 вказаного стандарту, "Бібліографічне посилання складають як на електронні ресурси загалом (електронні документи, бази даних, портали чи сайти, веб-сторінки, форуми тощо), так і на їхні складники (розділи та частини електронних документів, порталів чи сайтів; публікації в електронних серіальних документах, повідомлення на форумах тощо) згідно з загальними правилами..."

При цьому п. 7.4.4.3.3: "Довгу електронну адресу можна переносити на наступний рядок. У цьому разі останнім у першому рядку має бути знак "навискісна риска" ("/")."

Опис ресурсу загалом

Наукові публікації і видавнича діяльність НАН України. Київ, 2007. URL: <http://www.nas.gov.ua/publications> (дата звернення: 19.03.2014).

Опис частини електронного ресурсу у позатекстовому переліку бібліографічних посилань (списку літератури)

Garfield E. More on the ethics of scientific publication: abuses of authorship attribution and citation amnesia undermine the reward system of science. *Essays of an information scientist*. URL: <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/v5p621y1981-82.pdf> (Last accessed: 16.04.2013).

Опис частини електронного ресурсу у підрядковому бібліографічному посиланні (посторінкових примітках)

за умови, що в тексті наведено бібліографічні відомості, які дозволяють документ ідентифікувати (його назву і прізвища авторів, рік випуску) (п. 5.3.6):

URL: <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/v5p621y1981-82.pdf> (Last accessed: 16.04.2013).